

ГОТОВНІСТЬ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Н. С. ГОРОБЕЦЬ

Актуалізація уваги до професійної підготовки соціальних працівників у нашій країні зумовлена необхідністю розв'язання низки соціальних та економічних проблем, які характеризуються зниженням рівня зайнятості, низькими можливостями ринку праці (випускники вишів не можуть розраховувати на вільні робочі місця) та підвищенням конкурентності випускників вищих навчальних закладів. Усе це загострює проблему підготовки фахівців у вищих навчальних закладах до професійної діяльності.

На сьогодні спостерігається великий попит на фахівців соціальної сфери. Цей напрям роботи є затребуваним у багатьох галузях. Але підготовка таких фахівців є лише інформаційною. Основу професійної освіти майбутніх спеціалістів становить систематичне навчання з відповідних дисциплін. Професіоналізм особистості передбачає об'єктивність фахівця при сприйнятті та аналізі складних педагогічних ситуацій; уміння визначити коло доступних йому завдань; готовність застосувати свій досвід відповідно до нових обставин, ситуацій. Зазначене є можливим при ефективному включенні до процесу професійної підготовки внутрішньої активності майбутніх фахівців.

Проблеми професійної придатності, фахової компетентності, професійної ідентичності в різних видах праці детально досліджують науковці Н. Белікова, Р. Вайнола, Н. Глуханюк, М. Д'яченко, Т. Платонова, М. Пряжников та ін. Однак повною мірою завдання розкриття психологічних механізмів формування та розвитку готовності до професійної діяльності суб'єкта праці ще не знайшло свого висвітлення.

Мета статті – теоретично обґрунтувати компоненти психологічної готовності майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності.

Професія „психолог”, „соціальний працівник”, „соціальний педагог” належить до так званої „соціономічної” групи професій (орієнтованої на проблеми соціалізації особистості та суспільні проблеми) і передбачає спілкування з різними людьми. Отже, таким фахівцям потрібно формувати в собі готовність „розуміти” різних людей, орієнтуватися в неоднакових способах їхньої життєдіяльності, включаючи і вміння орієнтуватися у відмінних видах професійної праці. Стати хорошим фахівцем дуже непросто. На певних етапах свого професійного розвитку, наприклад під час навчання у вищому навчальному закладі, майбутній фахівець змушений оволодіти конкретними напрямками роботи, методиками, у чомусь спеціалізуватися.

Особистісна готовність – це властивості особистості, необхідні фахівцю для ефективної роботи. Особистісна готовність фахівця передбачає психологічне опрацювання власних проблем у тих сферах, в яких він збирається практикувати. Переважаючий у практиці вишів тип організації навчальної діяльності має на увазі накопичення достатньої для майбутньої діяльності суми знань з усіх навчальних дисциплін, що складають сукупну інтелектуальну основу професії [5, с. 45].

А. Вербицький і Т. Платонова вважають, що „засвоєні в навчанні знання, вміння і навички виступають уже не як предмет навчальної діяльності, а як засіб діяльності професійної”, це дозволяє говорити про те, що під час навчання у студентів формується основа трудової, професійної діяльності, а саме – готовності до неї [2, с. 14].

У психологічному словнику І. Кондакова „готовність до дії” розуміється як форма установки, що характеризується спрямованістю на виконання тієї або іншої дії [5, с. 46]. Цей вид готовності передбачає наявність певних знань, умінь, навичок; готовність до протидії виникає у процесі виконання дії перешкод. Готовність до дії реалізується завдяки прояву окремих складових дії: нейродинамічної сформованості дії, фізичної підготовленості, психологічних факторів готовності. Готовність до професійної діяльності визначається як психічний стан, передстартова активізація людини, що включає усвідомлення людиною своїх цілей, оцінку наявних умов, визначення найбільш вірогідних способів дії; прогнозування мотиваційних, вольових, інтелектуальних зусиль, імовірності досягнення результату, мобілізацію сил, самонавіювання в досягненні цілей [5, с. 47–48].

На думку О. Краснорядцевої, психологічна готовність до професійної діяльності проявляється:

- 1) у формі установок (як проєкції минулого досвіду на ситуацію „тут і зараз”), що передують будь-яким психічним явищам і проявам;
- 2) у вигляді мотиваційної готовності до „впорядкування” свого образу світу (така готовність дає людині можливість усвідомити сенс і цінність того, що він робить);
- 3) у вигляді професійно-особистісної готовності до самореалізації через процес персоналізації [6, с. 14].

Н. Кузьміна вважає, що психологічна готовність до професійної діяльності характеризується наявністю у фахівця знань, умінь і навичок, що дозволяють йому здійснювати свою діяльність на рівні сучасних вимог науки й техніки [7, с. 78].

А. Деркач при визначенні особистісної готовності виділив умови формування готовності до творчої праці як елемента професійної діяльності психолога:

- 1) самостійність і критичне засвоєння культури;
- 2) активну участь у вирішенні суспільно-значущих завдань;
- 3) спеціальний розвиток творчого потенціалу особистості – її психічних процесів [3, с. 65–66].

П. Рудик розглядає готовність як складне психологічне утворення й виділяє в ній роль пізнавальних психічних процесів, що відображають найважливіші сторони виконуваної діяльності, емоційних компонентів, які можуть як підсилювати, так і послаблювати активність людини, вольових компонентів, що сприяють вчиненню ефективних дій для досягнення мети, а також мотивів поведінки [9, с. 121].

Поняття „психологічна готовність до діяльності” було введено в психологічний обіг у 1976 році білоруськими дослідниками М. Д’яченко і Л. Кандибовичем. Відповідно до змісту й конкретних завдань, які розв’язуються суб’єктом трудової діяльності, готовність поділяють на короткотривалу (ситуативну), що детермінується відповідними психічними станами, і відносно сталу, що визначається стабільними властивостями (особливостями) особистості [4, с. 125].

Психологічна готовність – це виявлення суті властивостей та стану особистості. Готовність – це не тільки властивість чи ознака окремої особистості, це концентрований показник діяльності суті особи, міра її професійної здібності [6, с. 14].

Психологічна готовність включає в себе, з одного боку, запас професійних знань, умінь і навичок; з іншого, риси особистості: переконання, педагогічні здібності, інтереси, професійну пам’ять, мислення, увагу, педагогічну спрямованість думки, працездатність, емоційність, моральний потенціал особистості, що забезпечать успішне виконання професійних функцій.

Суть психологічної готовності: моральні та психологічні якості і можливості особистості; співвідношення свідомості й поведінки, суб’єктивності і об’єктивності свідомості. Зміст психологічної готовності становлять інтегральні характеристики особистості, що включають в себе інтелектуальні, емоційні та вольові властивості, професійно-моральні переконання, потреби, звички, знання, вміння і навички, педагогічні здібності.

У структурі психологічної готовності до педагогічної діяльності виділяють такі компоненти:

- 1) мотиваційний;
- 2) орієнтаційний;
- 3) пізнавально-оперативний;
- 4) емоційно-вольовий;
- 5) психофізіологічний;
- 6) оцінюючий [8, с. 48].

Розкриємо суть кожного з цих компонентів. Мотиваційний включає в себе професійні установки, інтереси, прагнення займатися педагогічною роботою. Його основою є професійно-педагогічна спрямованість (особисте прагнення людини застосувати свої знання в обраній професійній сфері), в якій виражається позитивне ставлення до професії, нахил та інтерес до неї, бажання вдосконалювати свою підготовку і т. д.

Орієнтаційний компонент – це ціннісно-професійні орієнтації, основою яких є професійна етика, професійно-педагогічні ідеали, погляди, принципи, переконання, готовність діяти відповідно до них. Ядро цього компонента – ціннісні орієнтації особистості, глибина професійно-педагогічного світогляду. До його основних структурних одиниць належать узагальнені професійні знання, погляди, переконання, принципи і готовність діяти в практичних ситуаціях відповідно до них [8, с. 49 – 51].

До пізнавально-оперативного аспекту психологічної готовності входять професійна спрямованість уваги, уявлень, сприймання, пам’яті, педагогічне мислення, педагогічні здібності, знання, дії, операції й заходи, необхідні для успішного здійснення професійної діяльності.

Емоційно-вольовий компонент психологічної готовності – почуття, вольові процеси, що забезпечують успішний перебіг, і результативність діяльності; емоційний тонус, емоційна сприйнятливність, цілеспрямованість, самовладання, наполегливість, ініціативність, рішучість, самостійність, самокритичність, самоконтроль.

Психофізіологічний аспект психологічної готовності становлять упевнення у своїх силах, прагнення наполегливо й до кінця доводити розпочату справу, здатність вільно керувати своєю поведінкою і поведінкою інших, професійна працездатність, активність та саморегулювання, урівноваженість і витримка, рухомий темп роботи.

Оцінюючий компонент передбачає самооцінку своєї професійної підготовки й відповідність процесу розв’язання професійних завдань оптимальним педагогічним зразкам. Психологічна готовність включає в себе як важливий компонент потребу фахівця в професійному

самовдосконаленні. Щоб студент міг сам оцінити свою професійну підготовку, міг керувати своїм удосконаленням, не треба давати йому готових педагогічних рецептів, а правильно орієнтувати його в самостійних пошуках цих рецептів [8, с. 49–51].

Ми погоджуємось з думкою Н. Белікової, що процес підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до професійної діяльності включає ряд послідовних стадій: адаптації, диференціації, індивідуалізації та стійкого саморозвитку [1, с. 45].

Стадія адаптації характеризується формуванням самосвідомості, самооцінки і самоуправління студента; становленням уявлення про себе як про фахівця; невизначеністю уявлення про способи професійної діяльності; виникненням труднощів у самоорганізації; актуалізацією інтересу до предметів професійно орієнтованого циклу; розвитком здібностей до професійної інтерпретації життєвих ситуацій.

Стадія диференціації характеризується: проявом індивідуальної неповторності, яка визначається розвитком таких якостей, як рефлексивність, креативність, критичність; прагненням поповнити знання про себе як майбутнього професіонала; формуванням навичок саморегуляції навчально-практичної діяльності.

Стадія індивідуалізації характеризується: сформованою самосвідомістю; адекватною самооцінкою; стійкими навичками самоорганізації і самоуправління; формуванням професійної компетентності; пошуком особистісного почерку професійної діяльності.

Стадія стійкого саморозвитку характеризується: високим рівнем самоорганізації і самоуправління майбутнього фахівця соціальної сфери; самоаналізом та корекцією навчально-професійних досягнень; актуалізацією потреби в подальшому саморозвитку; активним формуванням суб'єктності майбутнього фахівця [1, с. 45].

Готовність випускника вишу до професійної діяльності складається з таких блоків, як професійна орієнтація (готовність до професійного навчання), безпосередній процес опанування знаннями і вміннями у руслі відповідної професії (професійна готовність), наявність адекватних змісту діяльності якостей особистості (особистісна готовність), адаптація після завершення навчання до професії (професійна адаптація). Професійна адаптація безпосередньо залежить від якості й ефективності психологічної готовності.

У зв'язку з цим особливу увагу викликають шляхи (методи, прийоми) формування готовності студентів і критерії її оцінювання. Як довготривалий процес психологічна готовність формується за допомогою низки заходів: моделювання відповідної діяльності, складання професіограм, узагальнених експертних характеристик, дискусій, ігрових методів, лекційних та практичних занять тощо, а також формування готовності до роботи в складних умовах діяльності.

Отже, готовність майбутнього соціального працівника до професійної діяльності здійснюється в межах визначеної педагогічної системи, в якій ми визначили і розглянули такі структурні психологічні компоненти, як мотиваційний, орієнтаційний, пізнавально-оперативний, емоційно-вольовий, психофізіологічний, оцінюючий. Завдяки цим психологічним компонентам здійснюється особистісна й психологічна готовність студентів до професійної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Белікова Н. О. Теоретичні і методичні засади підготовки майбутніх фахівців з фізичної реабілітації до здоров'я зберезувальної діяльності : автореф. дис... на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук / Наталія Олександрівна Белікова. – Київ, 2012. – 45 с.
2. Вербицький А. О. Формування пізнавальної та професійної мотивації / А. Вербицький, Т. Платонова. – М., 1986. – С. 14.
3. Деркач А. О. Акмеологічні основи розвитку професіонала / Анатолій Олексійович Деркач. – Воронеж, 2004. – С. 65–66.
4. Д'яченко М. І. Психологічна проблема готовності до діяльності / М. І. Д'яченко, Л. А. Кандибович. – Мінськ : БДУ, 1976. – С. 125.
5. Кондаков І. М. Психологічний словник / І. М. Кондаков, М. Н. Нілопець. – М. : Наука. – 1975. – 720 с.
6. Краснорядцева О. М. Особливості професійного мислення в умовах психодіагностичної діяльності / Ольга Михайлівна Краснорядцева. – Барнаул, 1998. – С. 14.
7. Кузьміна Н. В. Проблеми професійної підготовки фахівців у вузах. Проблеми відбору та професійної підготовки фахівців у вузах / Ніна Василівна Кузьміна. – Л., 1970. – С. 78–82.
8. Моляко В. О. Психологічна готовність до творчої праці / Валентин Олексійович Моляко. – Київ : „Знання”. – 1989. – С. 48–51.
9. Рудик П. А. Психологія : [підручник для інститутів фізичної культури] / Петро Антонович Рудик. – М. : ФиС, 1976. – 214 с.

Рецензент – кандидат педагогічних наук, доцент М. Є. Чайковський